

2hh
Született: 1876. március 12-én

Madzsar József útja

A század elején feltűnt egy fiatal orvos ígéretes szakmai felkészültségével, sokirányú érdeklődésével, ismeretterjesztő munkásságával. Tudományos fejtegetéseit elismeréssel fogadták, előadásai népszerűvé tették, társaságok és egyesületek választották tisztikarukba. Minden adva volt ahhoz, hogy az induló Madzsar József beérje ennyivel, és — mint annyian — tovasodrójék a békeévek langyos, gondtalan közepszerűsége felé. Madzsar azonban nem ezt akarta.

Felfigyelt a nyomorból és a tudatlanságból előburjánzó betegségekre, de ennél hamar tovább jutott: a tudatlanság és a nyomor okát kereste. Vizsgálódásai az emberi közösség „körtanára” is kiterjedtek. Társadalomtudományi tanulmányai nem puszta kalandozások voltak, hanem tudatos törekvések a jelenségek komplex vizsgálatára.

Hogy mikor és miképpen került kapcsolatba a munkásmozgalommal, arra nincs pontos adatunk, ahogy azt a napot sem jelölhetjük, amikor kommunista lett. Mint az antialkoholista világmozgalom Good Templar-rendjének tagja, mint „nagytemplar” jelen volt 1904. november 30-án az Alkoholellenes Munkásszövetség alakuló összejövetelén, s a vezetőség munkájában is részt vett: a pénzügyeket bízta rá. Egyikévé vált a legaktívabb propagandistáknak, társszerkesztője a magyarországi szabadkőműves páholy és a munkásgyesület folyóiratának, gyakori vendég a szakszervezetek és a szociáldemokrata párt helyiségeiben. A századfordulótól több mint egy évtizeden át a magyar absztinens mozgalom egyik vezéralakjaként tisztelték. Tudományos és közéleti tevékenységének azonban ez csak egyik területe volt. Politikai érlelődésére nem maradt hatástalan Jászi Oszkár rokoni figyelmé és barátsága s a polgári radikális Társadalomtudományi Társaság sem. Jelen volt a századelő haladó polgári értelmiségének minden fórumán, a szabadgondolkodók egyesületében és a Galilei Körben egyaránt. A széles körben ismert előadó anyagismerete egyre gazdagodott, ismeretterjesztő munkássága nem csökkent. Sikerének titka a hallgatók felkészültségéhez igazított egyenletes, logikus, szemléletes és meggyőző előadásmódja volt.

Ezeket az erényeket publikációi is megőrizték. Az orvosi szakajtóban megjelent cikkek sorát népszerű és politikai fejtegetések követték a természettudományok, elsősorban az antialkoholizmus, az eugenika, a darvinizmus és az ateizmus köréből. Írásait egyebek között a Huszadik Század, a Szabad Gondolat, a Világosság közölte. Abban a tág társadalmi közegben, amelyben mozgott, a munkásmozgalom vezetőitől a szabadkőműves gondolkodókig, a „magyar századforduló” jeles tudósaitól az irodalmi élet nem egy kiemelkedő alakjáig sok jelentős személyiséggel találkozott és került munkakapcsolatba. Mégis úgy véljük, további fejlődésére egy volt meghatározó: szoros barátsága a marxista társadalomtudóssal, Szabó Ervinnel.

Bensőséges emberi kapcsolat és eszmei-politikai rokonszenv fűzte hozzá. Szerkesztői irányítása mellett részt vett Marx és Engels válogatott műveinek első magyar nyelvű kiadásában, s a fordítói, kiadói munkálatok során maga is a marxizmus ismerője lett. Egyes adatok szerint ez idő tájt tagja volt a szociáldemokrata pártnak, de Szabó Ervin oldalán azok közé tartozott, akik bíralták azt, majd maga is elfordult tőle. Ugyancsak az ő hatására adta fel 1911-ben magánorvosi gyakorlatát, hogy tudását, szervezőképességét új területen kamatoztassa: a könyvtárügyben. Életútjának ez a váratlan kitérője a Fővárosi Könyvtár munkájába új színek hozott, s a főkönyvtáros Madzsar József emberi fejlődésének jelentős állomása volt.

A világháború kitörése után — könyvtári munkája mellett — ismét társadalompolitikai feladatokat vállalt: az anya- és csecsemővédelem kiépítésének szolgálatát. A társadalmi erők és a korábbi egyesületek mozgósításával életre segítette a Stefánia Szövetséget, és megtervezte a védelem országos kiépítését.

Közéleti, elsősorban orvosi, szociálpolitikai és könyvtár-szervező fáradozásainak elismerését, megbecsülését jelezte, hogy a Budapesti Orvosegyesület 1917-es népegészségügyi nagygyűlésének előkészítő bizottsága főtítkárrá választotta őt, majd az év végén a budapesti tudományegyetem orvoskarán a társadalomegészségtan magántanára lett. Nem egészen egy esztendő múlva — Szabó Ervin halála után — átvette a Fővárosi Könyvtár vezetését.

A polgári demokratikus forradalom Madzsar József pályájának új fejezetét nyitja meg. 1918—19 társadalmi változásai nagy hatással voltak szemléletére. Az őszirózsás forradalom idején közegészségügyi államtitkár, a Magyar Tanácsköztársaság idején a Munkaügyi és Népjóléti Népbizottság egészségügyi főcsoportjának vezetője, a Vörös Hadsereg egészségügyi felügyelője. Elkötelezetten szolgált a proletárállamot. Megdöntése után a zaklatások elől emigrációba menekült. Helyezetté üldözött kommunistakéval lett rokon, tudatosan vállalta is ezt a rokonságot. Otthon és külföldön sokat fáradozott a fehérterror leleplezésén, az üldözöttek megsegítésén, kapcsolata a bécsi kommunista emigrációval elvtársi együttműködéssé vált.

1924-ben mint megbélyegzett ember tért vissza Magyarországra. Orvosi gyakorlatát nem folytatta, különféle lexikonok szerkesztésében vett részt. 1928-ban az ő irányításával jelent meg az első magyar marxista szemléletű kézikönyv, a Társadalmi Lexikon, amelyet az MSZDP adott ki; szerkesztője, Madzsar József már az illegális kommunista párt tagja, a szociáldemokrata pártvezetők megalkuvó politikáját bíráló baloldali ellenzék egyik élharcosa.

Továbbra is lelkes ismeretterjesztő maradt. Életművének kutatója és méltatója, Kárpáti Sándor — Madzsar József válogatott írásai c. munkájában — előadói tevékenységéről bibliográfiát állított össze, amely meglévő bőségét dokumentálja témaválasztékának és fáradhatatlanságának. A lendület nem tört meg, csak a helyzinek és a gondolatok változtak: munkáskörnyezetben, marxista pártossággal oktatott.

1931-ben Madzsart a pártban, a szakszervezetekben és a munkások kulturális és sportszervezeteiben végzett ellenzéki tevékenysége miatt kizárták a Magyar Szociáldemokrata Pártból. (Feltehetően 1919-ben lépett be a pártba.) Az egyesült szakszervezeti ellenzék egyik legnagyobb hatású vezetője lett. Amikor a KMP 1931 júniusától legális elméleti folyóiratot készült indítani, Sándor Pál mellé Madzsart választotta szerkesztőnek. Felfigyelnek rá Horthy cenzorai. Megkezdődik a lap munkatársainak rendőrségi üldözése, amely elől — a párt támogatásával — Madzsar Csehszlovákián át a Szovjetunióba ment. Az újabb emigrációban is megjelentek írásai, sőt egy könyvecskéje is — álneven — Spanyolország múltja és jelene címmel. A Petőfi Irodalmi Múzeumnak a Magyar szocialista irodalom c. témabibliográfiája (Bp. 1975.) négy korábbi művel együtt ezt is említi.

A személyi kultuszt éveiben Madzsart nem érthette meg. Születésének centenáriumán emlékezünk rá, aki nagy utat járt meg a nagykarolyi piarista gimnáziumtól az illegális kommunista mozgalom élvonaláig.

Dr. Láng Péter